

Խ Մ Բ Ա Գ Ր Ա Կ Ա Ն

Տ Ա Ս Ն Հ Ի Ն Գ Տ Ա Ր Ի

ստուծո օգնականությամբ, վեհափառ Հայրապետի օրհնությամբ և Հոգևոր ձեմարանի վերատեսչության, դասախոսական կազմի բարեխիղճ և ազնիվ աշխատանքներով, ինչպես նաև ամբողջ ուսանողության ցուցաբերած աշխատասիրության և կարգապահության շնորհիվ, գոհացուցիչ արդյունքներով և հուսադրիչ հեռանկարներով փակվեց Հոգևոր ձեմարանի 1959—1960 ուսումնական տարեշրջանը:

Մերի մեծ գոհունակությամբ պետք է արձանագրել այստեղ, որ Հոգևոր ձեմարանը, անցնող ուսումնական տարվա ընթացքում, մի քանի ևս մոտեցավ իր հարազատ նկարագրի և հոգևոր կոչման բարձրության:

Մեր հույսերը մեզ շխարհեցին: Բարեհաջող կերպով բոլորվեց ևս ուսումնական մի տարի: Անցնող տարին Հոգևոր ձեմարանի տարեգրության մեջ կմտնի որպես խաղաղ և ստեղծագործ աշխատանքի նվիրված մի տարի:

Վեհափառ Հայրապետը, վերատեսչությունը և դասախոսական կազմը արեցին իրենց կարեկիճ և լավագույնը, որպեսզի այս նվիրական հաստատության մեջ առավել ևս պայծառանան, բազմապատիկ արդյունավորությամբ, հոգևոր և ազգային սպասավորության ոգին ու շնորհները: Եվ այս ազնիվ առաջադրության համար, ո՛չ Վեհափառ Հայրապետը, ո՛չ վերատեսչությունը կանգ չեն առել նյութական ու բարոյական ո՛չ մեկ գոհության առաջ: Հոգևոր ձեմարանի ուսանողության ուսումնական և բարոյական ընդհանուր պատկերը այսօր ավելի քան գոհացուցիչ է: Հոգևոր ձեմարանի զարգացման և ապագայի հետ սրտառույց հույսեր և ակրեկություններ են կապել ինչպես մեր հավա-

տացյալ ժողովուրդը, այնպես էլ Վեհափառ Հայրապետը: «Մեր ԵՐԱՋՆ է, — ասել է Վեհափառ Հայրապետը 1957 թվականին Հոգևոր ձեմարանի ամսվերջի հանդիսության ժամանակ, — Մեր ԿՅԱՆՔԻՆՊԱՏԱԿՆ է ՇԵՆՑՐՆԵՆ, ՈՒՐԱԽԱՑՆԵՆ ՀԱԶԱՐԱՄՅԱ Ս. ԷՋՄԻԱՍԻՆԸ՝ ՊԱՐԳԵՎԵԼՈՎ ԱՆՈՐ ՀԱՎԱՏԱՎՈՐ. ԱՆՔԱՍԻՐ ԵՎ ԱՆՁՆՎԵՐ ՍՊԱՍԱՎՈՐՆԵՐ: ՄԱՅՐ ԱԹՈՒ Ս. ԷՋՄԻԱՍԻՆԸ ԳԼՈՒԽՆ Է ՄԵՐ Ս. ԵԿԵՂԵՑԻՆ, ԵՎ ԱՆ ԻՐ ԶԻՆՎՈՐՅԱԼ ՄԻԱՔԱՆՈՒԹՅԱՄԲ ԵՎ ՀՈԳԵՎՈՐ ՁԵՄԱՐԱՆՈՎ, ՊԵՏՔ Է ԴԱՌՆԱ ԼՈՒՍԱՏՈՒ ՓԱՐՈՍ, ՕՐԻՆԱԿ, ԱՌԱՋՆՈՐԴ ԵՎ ՆԵՐՇԵՋԱՐԱՆ ՀԱՄԱՅՆ ՀԱՅ ՀՈԳԵՎՈՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ՀԱՅ ՀԱՎԱՏԱՅՑԱԼ ԺՈՂՈՎՈՐԴԻՆ»:

Այս ծրագրերի և գաղափարների իրագործման նախապարհի վրա, Վեհափառ Հայրապետը Հոգևոր ձեմարանը շրջապատել է գորգորանքով և հայրական ջերմությամբ, վառ հույսեր կապելով նրա գոյության և նպատակների հետ:

Այս տարի լրանում է Հոգևոր ձեմարանի վերաբացման 15-ամյակը:

Լուսահոգի Տ. Գևորգ Զ-ի օրով, 1945 թվականի նոյեմբերի 1-ին, խանդավառ իրադրության մեջ կատարվեց Հոգևոր ձեմարանի պաշտոնական վերաբացումը:

Գևորգ Զ-ը, դեռ նախքան իր ընտրությունը, «Բարձրագույն հոգևոր իշխանության ֆառամյա գործունեության մասին» 1945 թվականին Ազգային-եկեղեցական ժողովին ներկայացրած իր զեկույցագրում ընդգծել էր Հոգևոր ձեմարանի վերաբացման անհրաժեշտությունը. «Ս. Էջմիածինը, որպես համայն հայության կենտրոն, պիտի ունենա բավարար թվով կուսակրոն հոգևորականություն և ֆահանայություն: Հոգևոր դաս պատ-

րատող հաստատությունը Մայր Աթոռի Գևորգյան ձեմարանն էր, որը դադարել էր գոյություն ունենալ 1917 թվականից, որի հետևանքով մեծ կարիք է զգացվում թե՛ կահավորան հոգևորականության և թե՛ ֆանանսայության, մանավանդ միութենական ներքին բնմեքում և Մայր Աթոռում:

Այսօր, ի միխրաություն բոլորիս, կարող եմ հայտարարել, որ դժվարագույն խնդիրներից մեկը լուծվել է հիմնական կերպով և օրինական եղանակով. Ս. Էջմիածնին իրավունք է տրված Հոգևոր ձեմարան ունենալ:

...Այս հիմնական աշխատանքը կատարելուց հետո, թվում է, թե՛ իրավունք ունենալու. ես իմ պարտքս կատարեցի: Պատկանելի ժողովից է մնում ձեմարանի տնտեսական ժողովից կարիք հոգալ՝ սակայն ապահովության կարիք հոգալ՝ («Էջմիածնի», 1946 թ., № VI—VII, էջ 8—9):

1945 թվականի հունիսին, Մայր Աթոռում գումարում Ազգային-եկեղեցական պատկանելի ժողովը, իր հունիսի 19-ի և 20-ի նիստերում, զբաղվում է Հոգևոր ձեմարանի տնտեսական ապահովության խնդիրներով: Համազգային այդ ժողովում պատգամավորների կողմից հանդիսավոր և խանդավառ խոստումներ են լինում հոգայու ձեմարանի 40 սաների թռչվել, յուրաքանչյուրի համար տարեկան 500 դրամի ծախսի նախահաշվով: Նույն ժողովում կազմվում է նորաբաց Հոգևոր ձեմարանի 1945—1946 ուսումնական տարվա ծախսերի 1 150 000 ռուբլու հասնող նախահաշիվը:

Նորընտիր Հայրապետը ապա լծվում է Հոգևոր ձեմարանի վերաբացման նախապատրաստական խախտանքներին: Ձեմարանը ապահովվում է որակյալ դասախոսական կազմով, հոգացվում են ուսանողության դասարանական, գրեհական, կենցաղային, սննդի և առողջապահության վերաբերյալ անհրաժեշտ կարիքները և, ի մեծ ուրախություն բոլորի, 1945 թվականի նոյեմբերի 1-ին հնչում է Հոգևոր ձեմարանում դասավանդության զվարթ գանգը:

Հոգևոր ձեմարանի վերաբացումից հետո, Գևորգ Զ-ը, Ներշնչված նրա առաջ դրված կարևոր հարցերը, գում էր. «Այժմ վստահ կարող եմք լինել, Ս. Էջմիածնի ձեմարանը, Ս. Նուսահեմի և Կիրիլիոն ընծայարանների հետ, ըստ ամենայնի ի վիճակի կլինեն հայ ժողովրդի հոգևոր-եկեղեցական կարիքներն հոգալու և նորա կրոնական դաստիարակության գործը բարձր մակարդակի վրա դնելու, որն այնքան կարևոր է հայ ժողովրդի հոգևոր գորացման, կույտուրական բարձրացման և ազգային ինքնագիտակցության համար»:

Վեհափառ Հայրապետի պահանջով, Հոգևոր ձեմարանի ուսումնական ծրագրում լայն տեղ էր հատկացված եկեղեցական մասնագիտական և հայագիտական առարկաներին: Վերաբացվող Հոգևոր ձեմարանի ուսումնական ծրագիրը մեր կրոնական նման բարձրագույն ընծայարանների ծրագիրն էր: Բացի եկեղեցական, կրոնական մասնագիտական առարկաներից, որոնք բնորոշում էին նորաբաց ձեմարանի Հոգևոր նկարագիրը, ծրագրում լայն տեղ էր հատկացված նաև հանրակրթական առարկաներին, հատկապես լեզուներին՝ գրաբար, ռուսաց լեզու, անգլերեն, ինչպես նաև հայագիտության, այդ թվում հայոց պատմության, հայոց մատենագրության, հայկական եկեղեցական տոմարին:

1946 թվականի ապրիլի 1-ին գրած իր անդրանիկ կոնդակում Գևորգ Զ-ը Հոգևոր ձեմարանի մասին գում էր հետևյալը. «Պիտի կարողանամ՝ արդյոք նորաբաց Հոգևոր ձեմարանը իր բարձրության հասցեն՝ մատակարարելով Հայ եկեղեցուն արժանավոր հովիվներ»:

Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա Ամենայն Հայոց Հայրապետի գահակալության առաջին իսկ օրից Հոգևոր ձեմարանը դրվեց ավելի լուրջ հիմքերի վրա, «բարձրացնելու համար Հոգևոր ձեմարանի մակարդակը և պատրաստելու համար իր կոչումին ավելի գիտակից հոգևորականություն», ինչպես նշել է Վեհափառ Հայրապետն իր անդրանիկ կոնդակում, «որպեսզի ան առավելագույն շափով արդարացնեն իր գոյությունը և այսօրվան մեր համեստ և երկշտ պատանիները, տարիներ հետո՝ մարմնով անած ու հոգիով զինված, հավատով և շնորհներով իր, նվիրյալ մշակներ դառնան Տիրոջ այգիին մեջ»:

Հոգևոր ձեմարանը, իր բնույթով, Հայ եկեղեցուն համար նոր հոգևորականություն պատրաստելու կոչված մի սուրբ հաստատություն է, որն ամենից առաջ աշխատում է ուսանողության մեջ մշակել, խորացնել հայ հոգևորականի նկարագիր և կրոնական կյանքի սեր:

Վեհափառ Հայրապետի ցանկությամբ և ծրագրով, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Հոգևոր ձեմարանը կոչված է մեծ և պատվավոր դեր կատարել մեր հոգևոր վերազարթոնքի շարժման մեջ, իր կոչման և պարտականության գիտակից, բազմակողմանիորեն զարգացած, հավատավոր և հայրենասեր հոգևորականություն պատրաստելու ասպարեզում:

Անցյալում, հայ հոգևորականություն պատրաստելու ասպարեզում և մեր մշակույթի զարգացման պատմության մեջ, խոշոր և

շնորհակալ դեր են կատարել մեր հոգևոր հեմարանները, դպրեվանքները և բնծայարանները: Էջմիածին, Դիլիս, Աղբամար, Սաւանիս, Հաղբատ, Գլանո, Տաթև, Կարմիր վանք, Սիս, Նուսահեմ, Արմաշ և այլ հոգևոր կենտրոնների անունները վաղուց մտել են արդեն մեր մշակույթի և մանկավարժության պատմության մեջ:

Ս. Էջմիածնի Հոգևոր ձեմարանը հազարամյա պատմություն ունի:

Այս ևույն վայրերում՝ Էջմիածնում, վաղարշապատում, շատվաղուց են եղել վանական-եկեղեցական դպրոցներ՝ աշակերտների մեծ խմբերով, ինչպես վկայում է Կորյունը: «Արարատյան դաշտում, հայոց ամենահին ու ամենախոշոր կրօնական և հոգևոր կուտուրայի կենտրոնն է եղել Էջմիածինը: ...Հայոց առաջին դպրոցները, սկսած 4-րդ դարից և հատկապես հայագիր դպրոցները 5-րդ դարում, հաստատվել են Էջմիածնում, Վաղարշապատում, և երբ հաշվի չառնենք ծանր ժամանակների հետևանքով առաջացած փոքր ընդմիջումները, ապա այստեղ միշտ էլ դպրոցներ են եղել, մասնավորաբար Կաթողիկոսարանին կից վանական միջին ու բարձր տիպի դպրոցներ» (Ա. Խ. Մովսիսյան, «Ուրվագծեր հայ դպրոցի և մանկավարժության պատմության», Երևան, 1958 թ., էջ 260):

Ե դարը միաժամանակ հայ դպրոցների ստեղծման և կազմակերպման դարն է: Հետագայում մեր երկրի ֆաղափական կյանքի ծանր կացությունը խոչընդոտել է միշտ մեր մշակույթի և դպրոցական շինարարության առաջընթացը: Այնուամենայնիվ, ի գին մեծ զոհողության և զրկանքների, դպրոցները պահել են իրենց գոյությունը՝ որպես հայ մշակույթի օջախներ և հայ կրթության վարարաններ, կենտրոնականով վանքերում:

Հայկական վանքերն են, որ միջնադարում հսկայական դեր են խաղացել հայ կյանքի ֆաղափական, հասարակական, կրօնական և կրթական ապարհեզում: Վանքերը հոգևոր, մշակութային կենտրոններն էին, որոնցում ամփոփված էին նաև մեր գիտությունն ու արվեստը, մշակույթն ու դպրությունը: Էջմիածնի վանքն ու դպրոցը, որպես հայ դպրության առաջին օջախներից մեկը, մեծ ազդեցություն են ունեցել հայոց ուրիշ շատ դպրոցների վրա:

«Էջմիածնի այսպես կոչված «Նոր դպրոցը» հիմնադրվեց 1441 թվականին: ... Որոշ ընդհատումներով իր գոյությունը պահպանեց երկար ժամանակ, մինչև ԺԹ դարի առաջին կեսին հիմնադրված ժառանգավորաց դպրոցը և հետո էլ Գևորգյան ձեմարանը: ... Էջ-

միածինը, որպես հայոց հնագույն հոգևոր կրթության կենտրոն... հայոց կուտուրայի և կրթության պատմության մեջ կատարել է վիթխարի դեր» (Ա. Խ. Մովսիսյան, ևույն տեղում, էջ 261):

Ահա այսպիսի հնագույն ավանդություններով և պատմական առաջնությամբ հարուստ մի հոգևոր-մշակութային հաստատություն շարունակությունն է մեր այսօրվա Հոգևոր ձեմարանը, իսկ ուսանողությունը նշմարիտ ժառանգորդն է անցյալի մեր փառքի, ավանդությունների և մշակութային նվաճումների:

Մեր օրերում էլ Ս. Էջմիածնի Հոգևոր ձեմարանը, որպես հարազատ շարունակությունը Վաղարշապատի հին դպրոցի և Գևորգյան ձեմարանի, իր գոյության համեմատաբար ավելի կարճ ժամանակաշրջանում, պատվով է կատարել իր պարտքը հայ ժողովրդի հանդեպ և արդարացրել Ամենայն Հայոց երկու Հայրապետների՝ լուսահոգի Տ. Գևորգ Զ-ի և Նորին Ս. Օծություն Տ. Տ. Վազգեն Ա-ի ակնկալությունները:

Այսօր էլ մեզ հարկավոր են հոգևոր մշակներ, նոր ժամանակների պահանջի համապատասխան դաստիարակված, զինված նոր գիտությամբ, նոր ոգով ու անկախում հավատով՝ առաջնորդելու համար Հայ եկեղեցու կյանքը:

Հոգևոր ձեմարանը տվել է իր երախայրիք՝ կուսակրոն և ամուսնացյալ եկեղեցականների առաջին և երկրորդ խմբերը, վարդապետ, ֆանանա և սարկավագ, որոնք, ավարտելով ձեմարանի դասարանական և լսարանական բաժինները, իրենց ուսերի վրա են վերցրել մի ծանր բայց ֆաղր լուծ, այն է՝ հոգևոր սպասավորության և նվիրման անհաճախ սիրով, հայ հոգևորականի կոչման բարձր գիտակցությամբ, անձնվիրաբար ծառայել վեհափառ Հայրապետի դեկավարության տակ և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի հովանու ներքո՝ ԱՍՏՄՈՒՆ, ԺՈՂՈՎՐԴԻՆ ԵՎ ԵԿԵՂԵՑՈՒՆ: Հոգևոր ձեմարանի բազմաթիվ այլ շրջանավարտներ ընտրել են ուսուցչական, գրական ասպարհը, օգտակար լինելով հայ դպրոցին ու գրականությանը:

Ճիշտ է, որ համեստ է 15 տարիների այս արդյունքը: «Հունձք բազումք են և մշակք սակավ: Աղայեցե՛ք գաղը հնձոցն, զի յարուսեց մշակս ի հունձս իւր»: Բայց մեծ է և հուսադրիչ այդ հունձի ապագա հեռանկարը, բարոյական նշանակությունը և ազգային-եկեղեցական իմաստը:

Կարևորն այն է, որ ֆայլ առ ֆայլ, ֆար առ ֆար ամրապնդվում է Մայր Աթոռ Վե-

հափառ Հայրապետի հովվապետական ծաղկած գավազանի ներքո, ի մխիթարություն և հուրախություն հայ հավատացյալ ժողովրդի:

Մտաշուրջան, նվիրման ոգին, որ հատուկ է եղել մեր հոգևորականության մեր եկեղեցական պատմության ողջ ընթացքում, վառ է նաև այսօր Հոգևոր ձեմարանի շրջանավարտ կուսակրոն և ամուսնացյալ մեր եկեղեցականության մեջ: Ավելի քան մխիթարական ու փառաբան է այն պայծառ փաստը, որ շի մեծով նախնայաց ծառայության, նվիրման, աշխատասիրության ոգին, հավատն ու եռանդը մեր օրերում ևս Հոգևոր ձեմարանից շրջանավարտ մեր կուսակրոն և ամուսնացյալ հոգևորականության և բոլոր շրջանավարտների սրտերում, որոնք կոչված են արժանավոր ծառանգորդները լինելու մեր նախնայաց արյունով և փոփոխված ձեռք բերված անկրկնելի հոգևոր արժեքների, որոնց գանձարանն է Հայաստանյայց Առաքելական Ս. Եկեղեցին:

Հոգևոր ձեմարանը այսօր բնակոխել է իր գոյության 15 տարին: Վեհափառ Հայրապետը, հայ հավատացյալ ժողովուրդը, ժամանակի հանգամանքներն ու պահանջները նոր և հրատապ խնդիրներ են դրել Հոգևոր ձեմարանի առաջ: Հոգևոր ձեմարանը, գիտակից իր կոչման և առաքելության, իր կարելի կկատարի, արդարացնելու համար իր վրա դրված հույսերը:

Հոգևոր ձեմարանի վերառեսույզ գերապատիվ Տ. Հայկազուն սրբազանը արդեն մեկնել է արտասահման, Վեհափառ Հայրապետի արտոնությամբ, 10—15 ուսանողներ բերելու համար նաև Սփյուտֆից, որպեսզի նրանք, ներքին քեմերից եկած Հոգևոր ձեմարանի ուսանողության հետ միասին, «սիրտ ի սիրտ և ձեռք ի ձեռք», կազմեն Հոգևոր ձեմարանի մեր այսօրվա ուսանողությունը,

հոգեին նվիրված այն վեհ գաղափարին, որի համար նրանք եկել են ուսանելու: Հոգևոր ձեմարանի կամարների տակ:

Ե դարում ևս Մեսրոպ Մաշտոցը, Վաղարշապատի հայագիր դպրոցը հիմնելուց հետո, ըստ հորենացու վկայության, մտածում էր նաև Հայոց Ազգի համար, որը գտնվում էր հոռոմների քաղաքության տակ: Խորենացին վկայում է, որ Մեսրոպն սկսեց «երազապէս վարդապետել զարևմտեայսն, որպէս զարևելեայսն»:

Հոգևոր ձեմարանի գոյության, հարատևության, նրա բարոյական և իմացական մակարդակի բարձրացման հարցը ողջ հավատացյալ հայ ժողովրդի հավատի, պատվի և խղի հարցն է, և միաժամանակ մեծ և կայուն երաշխիքը ապահով, հաստատուն և արդյունավետ դարձնելու մեր ազգային-եկեղեցական կենսունակությունը, զարբոնքը: Այժմ խնդիրն այն է, որ մեր բոլոր քեմերը հասկանան Հոգևոր ձեմարանի պատմական դերն ու նշանակությունը Հայ եկեղեցու կյանքում և իրենց սրտի ամենամոտ հաստատությունը դարձնեն այն, ինչպիսին է նա Ամենայն Հայոց Հայրապետի համար:

Ե դարում դեպի Վաղարշապատ էր դիմում Հայաստանի տարբեր գավառներից հայ ուսումնասեր և հավատավոր երիտասարդությունը, նորաբաց «Աստուծո գիտության աղբյուրին», ինչպես վկայում է Կորյունը: Այսօր ևս բաց է Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնի Հոգևոր ձեմարանը, ուր պետք է դիմեն հոգևորական դառնալ ցանկացողներ, «ի կողմանց և ի գաւառաց Հայաստան աշխարհի, յորդեալ և յորդեալ», ինչպես նաև Սփյուտֆի մեր քեմերից, «ի բացեալ աղբյուրն գիտութեանն Աստուծոյ, քանզի յԱյրարատեան գաւառին ըրիսցին հայոց շնորհի պատուիրանացն Աստուծոյ» (Կորյուն):

